№ 202 Հոկտեմբերի 30 (Նոյեմբերի 11) 1881 Հոկտեմբերի 30 (Նոյեմբերի 11) № 202

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Օտարաքաղաքացիք դիմում են այսպէս

Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայոց խնդիր.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Ալեքսանդրապոլից. Նամակ Երևանից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մինիստրական փոփոխութիւններ Ֆրանսիայի մէջ. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Վասպուրականի կենտրոնական վարժարան.

ՀԱՅՈՑ ԽՆԴԻՐ

—

Եւրոպացիները, որոնք այդքան մեծ նշանակութիւն են տալիս ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութեանը, մի՞թէ կամենում են որ Եւրոպան միայն վայելի այդ քաղաքակրթութեան բարիքը, նա միայն ունենայ կուլտուրայի արտօնութիւնը, իսկ Ասիան երբէք չը քաղաքակրթվի և միշտ Եւրոպայից կախված, եւրոպացիների ստրուկ, ասիացիները միան միշտ եւրոպացիների պարտական ծառաներ....

Այդպէս է երևում եթէ եւրոպացիները ճշմարիտ, անկեղծ պաշտպաններ լինէին ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութեան տարածման, նրանք պէտք է ուրախ լինէին որ Ասիայի խորքում գտնվցաւ հայերի պէս մի ազգութիւն, որ իր ցեղով, իր ընդունակութիւններով, իր հակումներով կարող է ասիական այլ ցեղերի մէջ ներկայացուցիչ լինել եւրոպական լուսաւորութեան, Եւրոպայի և Ասիայի մէջ միջնորդ լինել ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութեան:

Նոյն իսկ այդ տեսակէտից Եւրոպան, եթէ ճշմարիտ անկեղծ բարեկամ լինէր քաղաքակրթութեան, պէտք է շտապէր Թիւրքաց Հայաստանին ինքնավարութիւն տալ, չը նայելով որ հայերը, իրանց հայրենիքում շատ են, թէ քիչ են թւով, համեմատելով երկրի մահմետական ազգաբնակութեան հետ: Հայերը Ասիայի եւրոպացիներն են և եթէ Եւրոպան միմիայն իր նեղ, առևտրական շահերը աչքի առջև չունենար, բայց հասկանար լայն, ընդարձակ, ընդհանուր մարդկային շահերը, նա պէտք է շտապէր ազատել իր ցեղակից հայերին մօնղոլների, քաղաքակրթութեան այդ թշնամի ցեղի, անտանելի բռնութիւնից:

Թիւրքերը աշխատում են ջնջել աշխարհիս երեսից աշխատող, քաղաքակրթութեան ընդունակ հայ տարրը: Դրանից ում կը հասնի վնաս. ոչ թէ միայն հայերին, բայց և ընդհանուր մարդկային քաղաքակրթութեան գործին: Մի՞թէ Եւրոպան այս ճշմարտութիւնը չէ հասկանում: Իսկ ի՞նչ օգուտ կուլտուրայի գործին, եթէ ամբողջ Ասիայում կը տիրէ մօնղոլական ցեղերի, կամ մահմետականութեան ազդեցութիւնը, որ երդուեալ թշնամի է լուսաւորութեան:

Մի՞թէ Եւրոպային վնաս է եթէ Ասիան լուսաւորված լինի: Ընդհակառակն, եթէ եւրոպացիները իրանց և ընդհանուր մարդկութեան շահերը հասկանային, պէտք է փորձէին հասկանալ որ Ասիան քաղաքակրթվելով, Եւրոպան էլ գրաւից անպատճառ կը շահվի, թէ նիւթապէս և թէ բարոյապէս: Իսկ այդ նպատակին հասնելու համար պէտք է բարձրացնել Ասիայում եւրոպական լուսաւորութիւնը իրացնելու ընդունակ տարրերը: Եւ այդ տեսակ հազուագիւտ տարրերից մէկը ասիական երկիրներում՝ հ ա յ ո ց ազգութիւնն է:

Բայց այն անարգարութեանը, որով վարվում են եւրոպացիները հայերի հետ, մանաւանդ նպաստած են և իրանք հայերը: Նրանք իրանց բոլոր ձգտումների մէջ, իրանց յարաբերութիւնների մէջ հայաստանցի միւս ցեղերի հետ, չիմացան ամբողջ երկրի, հայրենիքի բոլոր ազգութիւնների շահերը միմեանց մէջ կապել: Հայաստանի Թիւրք երկրագործը նոյնքան ճնշված է կառավարութեան պաշտօնեաների կամայականութեամբ, նոյնքան հարստահարված է, որքան նոյն երկրի հայ երկրագործը: Հայերը չիմացան գրաւել Հայաստանի մահմետական ազգաբնակութեան համակրութիւնը իրանց հայրենիքի վերանորոգութեան գործի համար, չը հասկացան որ Բերլինի աւագաժողովում նրանք պէտք է խօսէին ոչ թէ միայն հայերի, այն էլ միայն հայ-լուսաւորչականների կողմից, այլ բոլոր հայաստանցիների անունով, ինչ ցեղի ու կրօնի և պատկանէին նրանք,—քրիստոնեայ թէ մահմետական: Նրանք պէտք է խնդրէին ինքնավարութիւն Հայաստանի համար և ոչ թէ հայերի համար միայն:

Հայերը չիմացան էլ ուսում, լուսաւորութիւն տարածել հայաստանցի Թիւրք խաշնարածների, քուրդ ազգաբնակութեան մէջ, չը կարողացան քաղաքակրթող ազդեցութիւն ունենալ վայրենի քիւրդ ցեղերի վրայ. գոնէ ինչ որ անցեալներում չարեցին, այժմ սկսէին անել այդ և այդ, լաւ կազմակերպված ընկերութիւնների միջոցով. թող տնտեսական միութիւնը հոգայ ոչ թէ միայն հայ, բայց և մահմետական ազգաբնակութեան մասին, այդպիսով բոլոր հայաստանցիների տնտեսական շահերը միմեանց մէջ կապելով. թող հայոց դպրոցները տարածեն լոյս ոչ թէ միայն հայերի մէջ, այլ ընդունեն իրանց սաների թւում և իրանց մահմետական եղբայրներին:

Այն ժամանակ Եւրոպան կը տեսնի թէ հայը Հայաստանում ճշմարիտ քաղաքակրթիչ դեր է կատարում, թէ հայը բարոյապէս և նիւթապէս ճշմարիտ տէր է Հայաստանում:

Այդպիսով հայոց խնդիրը ինքն իրան կը վճռվի:

Գ. Ա.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

—

«Միացեալ ընկերութիւնը» Վանի վարժարանոցը փակելուց յետոյ, ինչպէս տեղեկացանք, անխնամ չի թողնի այդ քաղաքի ուսումնարանական գործը: Խրիմեան հայրիկը և Վանի ազգ. երեսփոխանական ժողովը յատուկ խնդիրքով դիմել են սրբազան Ներսէս պատրիարքին և «Միացեալ ընկերութեան» որ պ. Փորթուգալեան վերադառնայ Վան և այնտեղ իր սկսած գործերը շարունակէ. «Միացեալ ընկերութիւնը» այժմ իր վարժապետանոցի միացորդ գրքերը և իրեղէնները յանձնել է պ. Փորթուգալեանին որ նորից գնում է Վան, տեղական ոյժերի աջակցութեամբ մի կենտրոնական վարժարան բանալու այնտեղ: Ներսէս պատրիարքն էլ իր կողմից գիր է գրել Վանի նահանգապետ փաշային, որի մէջ գովասանքով խօսելով Փորթուգալեանի աշխատութիւնների մասին, խնդրում է յատկապէս որ իր պաշտպանութիւնը չը խնայի նրան:

Մենք շատ անգամ յայտնել ենք այն միտքը թէ հայաստանցիներ փոխանակ ամեն բան Կ. Պօլսից սպասելու, ուր Բօսֆորի ափերում նըստած բանաստեղծների պէս վարվում են և գեռ չեն ճանաչի իրական Հայաստանը, լաւ կանեն որ տեղական ոյժեր կազմելով, բուն իսկ Հայաստանի մէջ հաստատեն գործունէութեան կենտրոնը, իսկ Թիֆլիս ու Կ. Պօլիս և այլ տեղեր օգնեն նրանց: Այդ միտքը իրագործվում է այժմ Վանի մէջ և մենք ուրախութեամբ համակրում ենք այս նոր գործին: Բայց տեղական ոյժերը Վանի մէջ դեռ տկար են. նրանք հազիւ թէ պրծած հրդեհից, սովից և կոտորածից, դեռ նոր ուշքի են գալիս և ուզում են աշխատել: Պարտաւոր ենք օգնել նրանց ամեն միջոցներով որ չը թուլանան իրանց առաջին քայլափոխում և չը յուսահատվին:

Երկու տարի յառաջ հ ա ց ի ս ո վ ը տիրում էր Վանի մէջ, որի համար ամեն տեղից օգնութիւններ հասան Հայաստան: Այդ սովն էլ վերջացած է, բայց կայ մի ուրիշ սով, որ տիրում է միշտ Վանի մէջ և նրան ղաղարեցնելու համար էլ մեծ օգնութիւններ հարկաւոր են այժմ: Մինչև այժմ ամեն բանից պարզ երևում է, որ մ ա ր դ չը կայ Հայաստանում. այդ երկրի մէջ սոսկալի կերպով տիրում է մ ա ր դ ի ս ո վ ը: Պէտք է աշխատել որ զարգացած խելքով գործող մարդիկ հասնեն այնտեղ շուտով: Հէնց այդ միտքը ունի նաև կենտրոնական վարժարանը որի կանոնագրի մէջ գրված է հետևեալ նպատակը. «Կենտրոնական վարժարանի նպատակն է զարգացած խելքով, ազնիւ սրտով և առողջ մարմնով մարդեր հասցնել երկրին և ազգին համար»:

Մենք առիթ ունեցանք աչքէ անցունել «Վասպուրականի կենտրոնական վարժարանի կանոնագիրը և ուսումնական պրօգրամման որ պատրաստված է տեղական պէտքերի համեմատ: Վարժարանը երկու մասի է բաժանվում. Ն ա խ ա կ ր թ ա ր ա ն, որ կազմվում է պատրաստական երկու դասատուններից և ո ւ ս ո ւ մ ն ա ր ա ն որ կունենայ չորս դասարան: Կենտրոնական վարժարանը ունի գրեթէ մի միջնակարգ ուսումնարանի պրօգրամմա: Նախակրթարանում ընդունվում են թէ արական և թէ իգական սեռից աշակերտներ, մինչև 13 տարեկան. բայց ուսումնարանում՝ արական սեռից միայն: Երկու սեռին էլ դասախօսվում են հայրենագիտութիւն, կրօն, հայերէն լեզու, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, չափական և բնական գիտութիւններ, գեղագրութիւն, գծագրութիւն, երգ և մարմնամարզ: Օրիորդների համար մանաւորապէս, տնական կառավարութիւն և ձեռագործ: Արական սեռի աշակերտների համար մանաւորապէս, ֆրանսերէն, թուրքերէն և քրդերէն լեզուներ, տեսականի հետ խառն գործնական դասեր հողագործութիւնից, երկաթագործութեան և հիւսնութեան արհեստներին վերաբերեալ գրագումներ: Այս բոլոր լեզուները և առարկաները պարտաւորիչ են աշակերտների համար: Ցանկացողները կարող են նաև անգլիերէն լեզուից դասեր առնել, ուսումնարանի Բ. դասատանից սկսած. ռուսերէն լեզուից դասեր, ուսումնարանի Գ. դասատանից սկսած. Այս երկու լեզուների ուսումը կամաւոր է միայն և ոչ թէ պարտաւորիչ: Բայց քուրդերէնը, թուրքերէնը և ֆրանսերէնը նման պարտաւորիչ եղած է ուսումնարանում, որովհետև տեղական լեզուներից մէն է. Հայերը միշտ յարաբերութեան մէջ են լինում քուրդերի հետ առևտրական և այլ պատճառներով. նրանց հետ կապված են իբրև հարևան ժողովուրդ:

«Վասպուրականի կենտրոնական վարժարանը» ստանում է միջազգային մի դիրք. այնտեղ ընդունվում են և ասօրիներից, եզիդներից, քուրդերից և Թիւրքերից աշակերտներ եթէ նրանք համաձայնվում են սովորել հայերէն լեզու: Աշակերտները ընդունվում են Թոշակով, թէ գիշերօթիկ և թէ ցերեկեայ: Իգական սեռից ցերեկեայ աշակերտներ միայն ընդունվում են: Ցերեկեայ աշակերտը պարտաւոր է Թոշակ վճարել տարեկան 55 րուբլ: Դասագիրք և այլ դպրոցական պէտքերը կը տրվին նրան վարժարանէն: Գիշերօթիկ աշակերտը պարտաւոր է վճարել տարեկան 250 րուբլ, որի փոխարէն վարժարանի տեսչութիւնը հոգս կը տանի նրա ամունդին, հագուստին, բնակութեան, մաքրութեան, դասագիրքերին և ուսումնական պէտքերին: Այս գները, ինչպէս երևում է, շատ էժան են մի այնպիսի վարժարանի համար, որ իր սեփական Թոշակներով միայն պիտի կառավարվի. բայց որովհետև վանեցիների մեծ մասը շատ աղքատ դրութեան մէջ են գտնվում և այդ գումարները մեծ են երևում նրանց, հարուստների տղաները միայն կը մտնեն այդ վարժարանը և աղքատները կը զրկվին եթէ ազգասէր բարերարներ չօգնեն նրանց նուիրատուութիւններով:

Հրաւիրում ենք ուրեմն ամեն ազգասէրներին օգնել այդ վարժարանին և չը թողնել որ Հայաստանի մէջ նոր կազմվող տեղական ոյժերը փչանան և ոչնչանան: Հրաւիրում ենք մարդիկ հասցնել Վանի մէջ, օգնել այնտեղի աղքատ ուսանողներին և չը թողնել նրանց ուսումից զուրկ: Տարեկան 250 րուբլ միայն վճարելով, մարդ կարող է մի գիւղացի տղայ, որ և է ազգից, իբր գիշերօթիկ աշակերտ որդեգիր ունենալ Վանի կենտրոնական վարժարանում. կամ թէ տարեկան 55 րուբլ միայն վճարելով, մի քաղաքացի աղքատ աշակերտ (օրիորդ կամ տղայ) իբր ցերեկեայ աշակերտ, որդեգիր ունենալ այնտեղ: Ով ուզում է կարող է, սրանից էլ պակաս, իր ուզած չափով մի գումար նուիրել, կենտրոնական վարժարանին գիշերօթիկ կամ ցերեկեայ աշակերտ տալու նպատակով. և երբ այդ նուէրներ հետզհետէ պահվելով «Մշակի» խմբագրատունը, նուիրատուների նպատակին համեմատ աշակերտ տալու չափ փող գոյանայ, իսկոյն կուղարկվի Վան: Հարկ եղած միջոցները ձեռք առել ենք արդէն ապահովապէս փողեր ուղարկելու համար Վան: «Մ շ ա կ ի» մէջ կը հրատարակվեն այս նպատակով մեզ հասցրած նուէրների քանակութիւնը, նուիրատուների և ընդունված որդեգիրների անունները:

Յոյս ունենք որ մեր այս հրաւէրը շուտով արձագանք կը գտնի և Վանում նոր կազմվող թարմ ոյժերը կը քաջալերվեն: Նրանք պէտք է կարողանան այժմէն մրցել եզուիտների հետ, որք եկել են Վան, իբր թէ Հայաստանի մէջ կրթութիւն տարածելու նպատակով և աշխատում են հայերից աշակերտներ որսալ իրանց վարժարանի համար, ձրի կրթութիւն և մինչև անգամ փող էլ տալով: Մենք Թիւրքաց Հայաստանից հեռի ապրում ենք այստեղ հանգիստ, իսկ մեր արիւնակից եղբայրները նիւթական և բարոյական չարչարանքների մէջ, յամառութեամբ մընում են այնտեղ և պահպանում են Հայաստան անունը: Չը թողնենք գոնէ որ նրանց ազգութեան ոգին իր վերջին շունչը փչի եզուիտների ճանկերում: Օգնենք Վասպուրականի կրթական գործին. օգնենք նրա «Կենտրոնական վարժարանին»:

Ա.